

Daniel Dzienisiewicz <https://orcid.org/0000-0003-0400-5143>
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: dzienis@amu.edu.pl

Zwroty adresatywne w polsko- i rosyjskojęzycznej korespondencji pocztówkowej

Streszczenie

Artykuł przedstawia analizę zwrotów adresatywnych występujących w polsko- i rosyjskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na pocztówkach w drugiej połowie XX wieku oraz na początku XXI wieku. Celem badania jest dokonanie formalno- oraz pragmatycznojęzykowej charakterystyki rozpatrywanych aktów mowy w ujęciu porównawczym oraz opis funkcji, jakie pełnią one w krótkich tekstach epistolarnych. Analiza dowodzi między innymi, iż w obu językach najliczniej reprezentowane są zwroty zawierające w swojej treści ekspresywne przymiotniki oraz imiona własne. Wraz z innymi środkami językowymi (szeroko stosowanymi deminutywami, hipokorystykami, znakami wykrzyknienia itp.) są one świadectwem prywatnego i wysoce emocjonalnego charakteru korespondencji.

Słowa kluczowe: zwroty adresatywne, pragmatyka językowa, język polski, język rosyjski, karty pocztowe

1. Rozważania wstępne

Pomimo że zwrotom adresatywnym poświęcono dotąd wiele opracowań, wciąż pozostają one aktualnym przedmiotem badań językoznawczych, czego dowodem jest niedawno opublikowane studium konfrontatywne autorstwa Anny Rudyk pt. *Zwroty adresatywne w języku polskim i rosyjskim*¹ (Rudyk, 2021). Przegląd literatury przedmiotu istotnie prowadzi do wniosku, iż niektóre aspekty tego zagadnienia nie zostały jeszcze opisane, brak na przykład publikacji dotyczących adresatywów stosowanych w komunikacji

¹ Obszerny stan badań nad polsko- i rosyjskojęzycznymi adresatywami zob. Rudyk, 2021.

prowadzonej za pośrednictwem kart pocztowych, które przedstawiałyby tę problematykę w perspektywie porównawczej polsko-rosyjskiej. W związku z tym – w celu pogłębienia wiedzy o zwrotach adresatywnych języka polskiego i rosyjskiego typowych dla różnych sytuacji komunikacyjnych – postanowiliśmy zbadać ich użycie w tekstach zamieszczanych na pocztówkach.

Zanim przejdziemy do realizacji tego zadania, pragniemy przedstawić – z konieczności fragmentarycznie, gdyż tematyka ta znacząco wykracza poza ramy niniejszego artykułu – wcześniejsze ustalenia na temat adresatywów. Te jednostki komunikacyjne są na ogół uznawane za wypowiedzi performatywne, to znaczy wypowiedzi tworzące pewne fakty społeczne. Jednocześnie zwroty adresatywne zaliczane są do grupy etykietalnych aktów mowy (Формановская/Formanovskaya, 2002: 84–86; Tomiczek, 1983: 22). Wszelako w literaturze przedmiotu funkcjonują również inne ujęcia klasyfikacyjne. Przykładowo, A. Rudyk (2021: 31) konstatuje, że przywołanie odbiorcy jest równoznaczne z wywieraniem na niego wpływu, sugerując tym samym przynależność adresatywów do kategorii aktów dyrektywnych, czyli aktów mających na celu oddziaływanie na adresata. Podobny pogląd głosi Tatiana N. Kozłowska, która stwierdza, iż zwroty adresatywne wchodziły w skład aktów imperatywnych, gdyż służą do kierowania uwagi odbiorców na określone kwestie (Козловская/Kozlovskaya, 2004: 89). Ludmiła W. Kożuchowa utrzymuje natomiast, że adresatywy są na tyle specyficznym rodzajem wypowiedzi, że tworzą osobną klasę i należy odróżniać je od innych aktów mowy, między innymi dyrektywów czy komisywów (Кожухова/Kozhukhova, 2007: 81).

Zwroty adresatywne mogą pełnić różnorodne funkcje w akcie komunikacji. Natalia I. Formanowska sądzi, że ich podstawową rolą jest przywołanie rozmówcy. Jednakże nie spełniają one wyłącznie funkcji apelatywnej: badaczka wyodrębnia także tak zwane regulatywy, czyli zwroty, które kreują przyjazną i nieskrępowaną atmosferę komunikacji, jak: *браток, приятель, душечка, милый, дорогой, уважаемый*. Wskazuje ponadto, że w rozważaniach nad rolą zwrotów adresatywnych należy uwzględnić pozycję zajmowaną przez nie w strukturze wypowiedzi oraz stopień ich zintegrowania z tekstem, dzieląc je na zwroty swobodne i nieswobodne. Zwrot swobodny (z reguły prepozycyjny) ma charakter fatyczny i apelatywno-wokatywny, gdyż stanowi środek przywołania rozmówcy. Zwrot nieswobodny (inter- i postpozycyjny) nie może być zaś prymarnie wykorzystywany do zwracania uwagi odbiorcy, ponieważ jest wypowiedziany podczas trwającej już od jakiegoś czasu rozmowy. Aktualizuje on zatem inną istotną funkcję etykiety językowej – funkcję orientacji na adresata (konatywną), dodatkowo nadając wypowiedzi uprzejme zabarwienie (Формановская/Formanovskaya, 2002: 86–91). N.I. Formanowska proponuje następującą eksplikację zwrotu adresatywnego, akcentującą towarzyszące mu uwarunkowania pragma- i socjolingwistyczne:

я – тебя (вас) – здесь – сейчас – имея мотив и цель – зову (называя) – чтобы включиться в контакт – в избранной тональности (соответственно обстановке, социальным ролям, отношениям и т. д. (Формановская/Formanovskaya, 2002: 87).

Istotność całokształtu sytuacji komunikacyjnej jest również podkreślana przez Andrzeja Charciarka, który utrzymuje, że adresatywy mogą wyznaczać kierunek i ramy całego aktu

komunikacyjnego, a także wpływać na jego powodzenie. Dzieje się tak, ponieważ reguły etykiety językowej nakazują nazywać adresata w adekwatny do okoliczności sposób (Charciarek, 2009: 237). Eugeniusz Tomiczek dodaje (w duchu przytoczonej eksplikacji N.I. Formanowskiej), iż adresatywy mogą zawierać informacje o statusie i relacjach hierarchicznych zachodzących między uczestnikami aktu komunikacji oraz o związanym z nimi dystansie konwersacyjnym (Tomiczek, 1983: 45). Za podstawową funkcję zwrotów adresatywnych badacz uznaje jednak tworzenie „bezpośredniego kontaktu między nadawcą a odbiorcą” (Tomiczek, 1983: 22).

Z kolei Kazimierz Ożóg – oprócz przywołania powyższych charakterystyk – wskazuje na istotną dla adresatywów funkcję ekspresywną, polegającą na wyrażaniu emocjonalnego stosunku nadawcy do odbiorcy, przede wszystkim w sytuacji, gdy partnerzy są sobie bliscy (Ożóg, 1990: 62–65; podobne ujęcie zob. Козловская/Kozlovskaya, 2004).

Na interesujący aspekt omawianych aktów zwraca również uwagę L.W. Kożuchowa, która konstatuje, że ich podstawowym zadaniem jest nazywanie odbiorcy, lecz w wypadku, gdy w treści zwrotu adresatywnego zawarty jest element oceny bądź charakterystyki adresata, realizowana jest funkcja emocjonalno-oceniająca. Badaczka twierdzi, że moc illokucyjna adresatywu jest określona przez jego funkcję semantyczną w konkretnej sytuacji komunikacyjnej, dlatego wyróżnia następujące rodzaje zwrotów: 1) nominatywny (intencja – nazwanie odbiorcy), 2) wokatywny (intencja – zwrócenie uwagi odbiorcy), 3) socjalno-regulatywny albo etykietalny (intencja – odzwierciedlenie stosunków statusowych i ról społecznych partnerów oraz nadanie wypowiedzi uprzejmego charakteru), 4) oceniająco-charakteryzujący (intencja – scharakteryzowanie adresata oraz jego ocena), 5) deiktyczny (intencja – wskazanie odbiorcy) (Кожухова/Kozhukhova, 2007: 81–82; na identyczną klasyfikację illokucji adresatywów powołuje się Anastasija A. Danczenko, zob. Данченко/Danchenko, 2021: 19).

Również A. Rudyk dokonuje systematyzacji zastosowań adresatywów, która w pewnym zakresie zbliżona jest do podziału L.W. Kożuchowej. Obejmuje ona następujące funkcje: 1) apelatywną (intencja – zwrócenie uwagi odbiorcy), 2) etyczną (intencja – wyraz szacunku dla odbiorcy), 3) emocjonalno-ekspresywną (intencja – między innymi kreowanie życzliwej atmosfery, wzbudzanie sympatii odbiorcy, okazywanie życzliwości lub dezaprobaty, dawanie ujścia negatywnym uczuciom), 4) pobudzającą (intencja – wpłynięcie na odbiorcę, tak aby wykonał określone działania), 5) oceniającą (intencja – ocenianie odbiorcy), 6) estetyczną (intencja – nadanie wypowiedzi ekspresyjności i obrazowości), 7) regulacyjną (intencja – ukazanie statusu społecznego partnerów interakcji) i 8) delimitacyjną (intencja – zasygnalizowanie początku interakcji)² (Rudyk, 2021: 35).

Zauważmy ponadto, że zwrot adresatywny pełni istotną funkcję w liście i zajmuje eksponowane miejsce w jego strukturze. Tytuły grzecznościowe typu *Szanowny Pan* czy *Szanowna Pani* są bowiem integralnym elementem *inscriptio*, w którym stosowane są w celu okazania szacunku odbiorcy, pomniejszenia roli nadawcy oraz zaangażowania

² Uważamy, iż klasyfikacja A. Rudyk stanowi jak dotąd najbardziej rozbudowany katalog funkcji adresatywów, który najpełniej ukazuje ich wielowymiarowość, dlatego też odwołujemy się do niej w części podsumowującej dalsze rozważania.

adresata w akt komunikacji. Adresatywy stanowią również komponent części *salutatio*, tj. inicjalnych zwrotów salutacyjnych, które są stałym elementem korespondencji prywatnej. Zwroty występujące w tej pozycji są wykorzystywane do profilowania odbiorcy oraz stosunków łączących korespondujące osoby, na przykład: *Kochany Bracie, Najdroższy Mężu, Miła Haneczko* (Gaś, 2021: 210–212).

Adresatywom stosowanym w treści listów poświęcono dotychczas wiele uwagi. Można wymienić między innymi pracę Małgorzaty Marcjanik pt. *Grzeczność w komunikacji językowej*, w której z perspektywy norm polskiej grzeczności językowej omówione zostały zwroty występujące w nagłówku listu (Marcjanik, 2013: 82–90). Leonarda Mariak (2013) badała zaś nagłówki i formuły kończące umieszczane przez Henryka Sienkiewicza w listach do żon, a Katarzyna Sicińska (2016) – adresatywy zaczerpnięte z korespondencji Sienkiewicza z jego szwagierką Jadwigą Janczewską. Halina Wiśniewska (2000) opisywała natomiast zachowania grzecznościowe (między innymi zwroty adresatywne) występujące w listach Ignacego Krasickiego do rodziny. Formuły grzecznościowe otwierające listy elektroniczne przesyłane pomiędzy doktorantami a pracownikami Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i doktorantami z innych polskich ośrodków akademickich stały się zaś przedmiotem analizy Beaty Jezierskiej (2013)³.

W niniejszym artykule zwroty adresatywne rozpatrywać będziemy jako polifunkcjonalne akty etykiety językowej stanowiące integralny komponent listu, które nie tylko nazywają odbiorcę i zwracają jego uwagę, lecz przede wszystkim (co postaramy się wykazać dalej) pełnią funkcję emocjonalno-ekspresywną, oceniającą oraz regulującą.

2. Zamierzenie badawcze i podstawa materiałowa

Artykuł przedstawia wyniki analizy adresatywów umieszczanych w treści wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych. Jak odnotowano we wstępie, zwroty adresatywne występujące w korespondencji pocztówkowej nie były dotąd przedmiotem polsko-rosyjskich analiz porównawczych, dlatego uznaliśmy, że takie badanie mogłoby pogłębić dotychczasową wiedzę o systemie adresatywnym tych języków. Omawiane przedsięwzięcie stanowi kontynuację wcześniejszych eksploracji aktów mowy spotykanych w wiadomościach przekazywanych za pośrednictwem pocztówek⁴ (zob. Dzienisiewicz, 2020, 2021a, 2021b).

Przedmiotem analizy jest 1266 polskojęzycznych oraz 987 rosyjskojęzycznych inicjalnych zwrotów adresatywnych zaczerpniętych z około 3000 polskojęzycznych oraz około 1000 rosyjskojęzycznych wiadomości wysłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX wieku (po roku 1945) oraz na początku XXI wieku. Materiał obejmuje teksty pochodzące z różnego typu pocztówek, przede wszystkim kartek okolicznościowych oraz

³ Więcej informacji dotyczących polsko- i rosyjskojęzycznych adresatywów, między innymi ich form i właściwości pragmatycznojęzycznych, zob. Ożóg, 1990: 62–65; Tomiczek, 1983: 26–27; Полонский/Polonskiy, 1999: 88–115 i in.

⁴ W dalszej perspektywie inicjatywa ma na celu opis cech gatunkowych oraz rekonstrukcję wzorca tekstu pocztówkowego.

widokówek, lecz także wiadomości o charakterze sprawozdawczym, oraz teksty, których centrum stanowią podziękowania i zaproszenia⁵. Na wstępie należy wyjaśnić, iż duże różnice ilościowe między liczbą wiadomości a liczbą adresatywów w polskojęzycznych tekstach wynikają z faktu, iż treść wielu tekstów nie zawiera zwrotów adresatywnych i często rozpoczyna się od pozdrowień lub życzeń.

Celem, jaki stawiamy sobie w niniejszym studium, jest opis oraz porównanie struktury i własności pragmatycznojęzycznych zwrotów salutacyjnych w polsko- i rosyjskojęzycznych wiadomościach. Pragniemy również ukazać, jakie zwroty są charakterystyczne dla tekstu pocztówkowego (tj. są swoistymi frazemy adresatywnymi), oraz dokonać ich charakterystyki socjolingwistycznej obejmującej takie aspekty, jak stosunki łączące partnerów interakcji, zachodzące między nimi zależności oraz ich płęć.

W tym kontekście godzi się odnotować, iż przeważająca część rozpatrywanej korespondencji ma nieformalny, swobodny charakter, który wynika z faktu, iż przede wszystkim była ona prowadzona w gronie rodzinnym (por. na przykład zwroty: *Kochana Madziu!*⁶; *Kochana Mamusiu!*; *T. Надя, д. Володя, Жанночка!*; *Дорогие Родные!!!*) oraz wśród przyjaciół i bliskich znajomych (por. na przykład: *Czolem Mordko!*; *Kochana Alusiu!*; *Милые Клава и Леночка!*; *Дорогие друзья!*). Znacznie rzadziej, głównie w rosyjskojęzycznym materiale tekstowym, spotykane są wiadomości nacechowane oficjalnością, adresowane do współpracowników nadawców (zob. przykładowe zwroty zaczerpnięte z tego rodzaju tekstów: *Дорогие товарищи!*; *Уважаемый Николай Васильевич!*; *Уважаемый товарищ!*; *Многоуважаемая Екатерина Яковлевна!*; *Шановны P. Docencie*). Płęć autorów udało się natomiast zidentyfikować w przypadku niemal 60% wiadomości napisanych w obu językach. Zarówno teksty polskojęzyczne, jak i rosyjskojęzyczne zawierające w swej treści adresatywy były pisane głównie przez kobiety (łącznie 656 zwrotów). Stosunkowo często spotykane są także wiadomości, w których podpisach widnieją tak żeńskie, jak i męskie imiona (łącznie 398 zwrotów)⁷. Znacznie rzadziej zaobserwować można teksty pisane przez mężczyzn (177), grupy kobiet (71) oraz grupy mężczyzn (17).

⁵ Proces gromadzenia materiału został opisany w artykule Dzienisiewicz, Wierzczoń, 2017. Poniżej przykładowy tekst, który został poddany obserwacji:

Kochana Dorotko!

Przesyłam dla Ciebie i Twojej Rodziny serdeczne pozdrowienia z Zakopanego, gdzie w tym roku nie można mówić niestety o nadmiarze śniegu. Mimo to jeździmy na nartach i wypoczywamy wspaniale. Ściskam Cię „imieninowo” i życzę wszystkiego naj...

Kasia

⁶ Wszystkie zwroty adresatywne zostały przytoczone w oryginalnym zapisie.

⁷ Trudno ocenić, czy wiadomości te rzeczywiście zostały napisane przez kilka osób. Kolejność podpisów często sugeruje bowiem, że były one tworzone przez kobiety, które następnie dopisywały innych członków rodziny w charakterze współautorów.

3. Analiza materiału badawczego

3.1. Zwroty adresatywne w polskojęzycznych tekstach

3.1.1. Zwroty adresatywne z wyrazem *kochany*

W polskojęzycznych tekstach najliczniej reprezentowane są ekspresywne zwroty adresatywne⁸, które zawierają w swojej strukturze leksykalnej afektonim *kochany* (łącznie 737 wystąpień). Jak informuje WSJP, przymiotnik ten ma znaczenie ‘taki, którego mówiący bardzo lubi’, a więc wyraża on pozytywne uczucia nadawcy komunikatu w stosunku do jego odbiorcy. Atrybutywne konstrukcje adresatywne typu *Kochana Aniu*, *Kochana Mamo*, *Kochani Rodzice* są traktowane w podobny sposób przez Małgorzatę Marcjanik, która zauważa, iż zwroty te są formą „rozpoczęcia listu tradycyjnego, elektronicznego (rzadziej SMS-a), z odbiorcą którego nadawca związany jest emocjonalnie” (Marcjanik, 2015: 149).

Analiza wykazała, iż w zgromadzonych wiadomościach przymiotnik *kochany* najczęściej występuje w połączeniu z imieniem własnym odbiorcy w formie wołacza (261), na przykład: *Kochana Danko!*, *Kochana Helenko!*, *Kochana Magdaleno*, *Kochany Jacku!*, *Kochany Robusiu!*, *Kochana Nadziejko*, *Neluś kochana*. Jak można zauważyć, częstą praktyką jest stosowanie deminutywów lub hipokorystyków⁹ oraz znaków wykrzyknienia. Zabiegi te nadają wypowiedziom emocjonalne zabarwienie oraz świadczą o bliskich stosunkach łączących partnerów interakcji. Użycie imion własnych adresatów jest charakterystyczne dla komunikacji kobiet oraz grup złożonych zarówno z kobiet, jak i mężczyzn.

Nieco rzadziej adresatyw przybiera formę substantywowanego przymiotnika *kochany* (200), na przykład: *Kochana!*, *Kochani!*, *Kochany!*. Zastosowanie tej formy dowodzi, iż relacje między partnerami są do tego stopnia zażyłe, że elidowanie imienia odbiorcy nie zniekształca treści komunikatu. Brak jednoznacznego określenia adresata sprawia, że zwroty te nie realizują pierwotnej dla nich funkcji nominacyjnej, lecz ekspresywną – są bowiem skoncentrowane na wyrażaniu uczuć, jakimi nadawca darzy odbiorcę. Akty w tej formie spotykane są głównie w wiadomościach autorstwa kobiet i grup mieszanych, rzadko występują zaś w tekstach pisanych przez mężczyzn.

Często można zaobserwować także zwroty o strukturze: *kochany* + termin pokrewieństwa (+ imię własne) (180), na przykład: *Kochani Rodzice!*, *Kochana żoneczko*, *Kochany Synu!*, *Kochana Córúś!*, *Kochany Braciszku!*, *Kochana ciociu Lilu!*. Wariant ten jest stosowany przede wszystkim przez kobiety, grupy kobiet i grupy mieszane, rzadziej spotyka się go w wiadomościach autorstwa mężczyzn, których komunikaty z reguły odznaczają się mniejszą emocjonalnością. Użycie adresatywów w tej formie znamionuje bliską relację partnerów; o ich serdecznych stosunkach świadczy również zastosowanie zdrobnionych i spieszonych określeń pokrewieństwa, takich jak *Córúś*, *Braciszku*, *żoneczko*.

⁸ Do ekspresywnych zwrotów adresatywnych A. Rudyk zalicza wszystkie zwroty, podczas wypowiedziania których ujawniają się emocje. Badaczka twierdzi, że „Za główną cechę tej niejednorodnej grupy należy [...] uznać łącznie funkcji ekspresywnej z impresywną przy jednoczesnym przesunięciu na dalszy plan illokucji przywołania” (Rudyk, 2021: 187; zob. Czapięga, 2015).

⁹ Więcej o osobliwościach funkcjonowania zdrobnień i spieszceń w języku polskim zob. Rudyk, 2021: 111–113.

Ponadto odnotowano nieliczne zwroty utworzone według modelu: *mój/nasz + kochany* (+ imię własne / termin pokrewieństwa) (28), na przykład: *Moje Kochane, Moi Kochani!, Kochany nasz Andrzeju, Kochana moja Marylko!, Moja Kochana Zofio!*. Zwroty te również przeważnie występują w kobiecych wiadomościach. Wyłącznie do kobiet kierowane są zaś adresatywy przybierające formę wyrażenia *Kochana Pani* połączonego z deminutywem imienia własnego (21), na przykład: *Kochana Pani Heniu, Kochana Pani Julo!, Kochana Pani Janeczko!*. Akty te sytuują się pomiędzy familiarnością (wyrażaną za pomocą afektonimu *kochana* oraz deminutywów) a dystansem (wyrażanym poprzez zaimek honoryfikatywny *pani*) charakterystycznym dla komunikatów kierowanych do osób o wyższej randze. Niekiedy adresatyw redukowany jest jedynie do połączenia *Kochana Pani*¹⁰ (11). Zwrot ten bywa uzupełniany o nazwę tytułu naukowego (6), na przykład: *Kochana Pani Profesor!, Kochana Pani Magister!*.

Kobiety korespondujące ze szczególnie bliskimi osobami niekiedy stosują zaś zwrot o strukturze: *kochany + przymiotnik* (często w formie hipokorystycznej) (16), na przykład: *Kochany Kiciku!, Kochana Myszko!, Kochana Lalusiu, Kochany Ślimaczku!, Kochany Szeryfie!, Kochane Mróweczki – Pracusie*.

Materiał tekstowy obejmuje również zwroty złożone z połączeń wyrazów *kochany i drogi* (4) oraz *kochany i miły* (1), na przykład: *Kochani Drodzy!, Kochana i droga Pani Henryko!, Kochani i Mili!*. Kumulacja afektonimów w obrębie jednego adresatywu ma najprawdopodobniej na celu zwiększenie siły illokucyjnej aktu mowy. Zwroty kierowane do adresatów kartek urodzinowych czasem przybierają zaś formę stereotypowych konstrukcji atrybutywnych z rzeczownikiem *solenizant* (3), na przykład: *Kochanemu Solenizantowi, Kochanej Solenizantce!*. Spotykane są także adresatywy używane wyłącznie w gronie koleżeńskim pomiędzy młodymi osobami, zawierające w swojej treści rzeczowniki *dziewczyny* i *dziewczynka* (2), na przykład: *Kochane dziewczyny!, Dziewczynko Kochana!*. W kobiecych listach adresowanych do życiowych partnerów stosowany bywa natomiast przymiotnik *ukochany*, wyrażający miłosną relację z odbiorcami (2): *Ukochany Ireczku!, Ukochany Mirusiu!*. W jednej wiadomości odnotowano z kolei obecność zwrotu *Kochanemu samotnemu Zdzisiowi*. Użycie przymiotnika *samotny* przypuszczalnie ma na celu okazanie litości bądź pocieszenie i dodanie odbiorcy otuchy w trudnej sytuacji życiowej.

3.1.2. Zwroty adresatywne wyrażone imieniem własnym odbiorcy

A. Rudyk zauważa, że imiona własne mogą pełnić funkcję nominacyjną, reprezentacyjną, ekspresywną (poprzez sytuacyjne nacechowanie dodatnie lub ujemne) bądź funkcję „ewokowania genezy”, czyli odniesienia do określonej wspólnoty kulturowej lub terytorialnej (Rudyk, 2021: 81). Na podstawie ustaleń Piotra Czerwińskiego badaczka wyodrębnia trzy poziomy funkcjonowania imion własnych: 1) oficjalny – użycie formy pełnej, na przykład

¹⁰ M. Marcjaniak następująco opisuje zwrot *Kochana Pani* oraz jego warianty, takie jak *Kochana Pani Profesor*: „forma rozpoczęcia maila, możliwa do zastosowania przez osobę niżej usytuowaną, ale pozostającą w stałym kontakcie z adresatką, pragnącą wyrazić szczególną sympatię, wdzięczność itp.”. Adresatyw ten jest stosowany w kontaktach między kobietami, a jego użycie w stosunku do mężczyzn jest uznawane za niestosowne (Marcjaniak, 2015: 149–150).

Władysław, 2) neutralny – na przykład *Wladek*, 3) ekspresywny – na przykład *Wladziu*, *Wladeczek*, *Wladziuchno* (Rudyk, 2021: 98; zob. Червинский/Chervinskiy, 2012).

Ogółem zwroty składające się z imion własnych odbiorców odnotowano w materiale 207 razy. Obserwacja dowiodła, że mogą one występować w treści wiadomości samodzielnie lub w połączeniu z zaimkiem honoryfikatywnym *Pan/Pani/Państwo*. Najliczniej spotykane są zwroty składające się z imion własnych, które nie zawierają przydawek (186), na przykład: *Stasienu!*, *Ela*, *MARIOLLO!*, *Lucynko*, *Magduniu*, *Zdzychu*, *Piotrek*, *Benku!*, *Anusiu!*. Jak pokazują powyższe przykłady, najczęściej przyjmują one postać wołacza (126), jednak zaobserwować można również formy mianownikowe (60), jak: *Stasia*, *Hanka!*, *JERZY*, *Agata*, *Mirek*, *Adaś!*, *Józek!*, *Ewa!*, *Walenty!*, *Heniek*. W tym miejscu warto zauważyć, iż niezależnie od tego, czy imiona są używane w formie mianownika¹¹, czy też wołacza, zwroty te pełnią funkcję wokatywną (zob. Rudyk, 2021: 82, 85; Bralczyk i in., 2014: 79). Używanie wyłącznie imienia własnego w funkcji adresatywu (szczególnie ekspresywnych form deminutywnych i hipokorystycznych) stanowi świadectwo ciepłych stosunków między partnerami. Godzi się również dodać, że – w przeciwieństwie do pozostałych zwrotów omawianych w niniejszym artykule – adresatywy wyrażone imieniem rzadko występują w pozycji inicjalnej w stosunku do całego tekstu wiadomości. Z reguły można bowiem spotkać je na początku dopisku, gdzie służą do wyodrębnienia z grupy odbiorców jednej osoby, do której nadawca chce skierować określony komunikat.

Znacznie rzadziej stosowane są bardziej oficjalne zwroty przyjmujące postać wołacza pełnej formy imienia własnego poprzedzonego zaimkiem honoryfikatywnym *Pan/Pani*¹² (21), na przykład: *Panie Grzegorzu!*, *Pani Henryko!*, *Pani Jasiu*, *Pani Irenko*, *Pani Tereniu!*, *Pani Basiu!*, *Pani Aluniu!*. Adresatywy te są charakterystyczne dla kobiecej korespondencji.

3.1.3. Zwroty adresatywne z wyrazem *drogi*

Trzecia pod względem liczebności kategoria adresatywów w polskojęzycznych tekstach obejmuje zwroty z przymiotnikiem *drogi* (172 wystąpienia). Podobnie jak ma to miejsce w przypadku afektonimu *kochany*, znaczenie przymiotnika *drogi* jest eksplikowane jako ‘bliski uczuciowo’ (zob. SJP PWN; WSJP), a za typową sytuację jego użycia uznawana jest sfera korespondencji (Marcjanik, 2015: 147–148).

W zgromadzonym materiale najliczniej reprezentowana jest konstrukcja *drogi* + imię własne odbiorcy w formie wołacza (151), na przykład: *Droga Marysiu!*, *Drogi Jerzy!*, *Drogi Kaziu!*, *Droga Zosieńko!*, *Droga Martuś!*, *Drogi Karoleczku!*. Zwroty w tej formie są typowe dla wiadomości autorstwa kobiet pozostających z odbiorcami w bliskich relacjach. Efekt zażyłości i serdeczności jest ponadto uzyskiwany poprzez częstą praktykę zdrabniania bądź spieszczania imion adresatów.

¹¹ Formy mianownikowe są typowe dla komunikacji werbalnej. Ich duży udział w analizowanym materiale świadczy o podobieństwie tekstów pocztówkowych do komunikatów charakterystycznych dla języka mówionego.

¹² Zwroty na *pan/pani* są świadectwem dystansu między uczestnikami interakcji. Dystans ten może mieć charakter symetryczny lub niesymetryczny – ostatnia sytuacja ma miejsce wtedy, gdy jeden z partnerów ma wyższy status społeczny (zob. Marcjanik, 2013: 44).

Spotykana jest także bardziej rozbudowana formuła *drogi* + *Pan/Pani* + imię własne odbiorcy w formie wołacza (48), na przykład: *Droga Pani Jagodo!*, *Droga p. Kasieńko*, *Droga pani Zosiu!*, *Drogi Panie Wojciechu*. Zastosowanie zaimka honoryfikatywnego służy zwiększeniu dystansu konwersacyjnego pomiędzy partnerami. Wśród nadawców i odbiorców aktów w tej formie również dominują kobiety.

Ponadto w tekstach realizowany jest model *drogi* + deminutyw terminu pokrewieństwa (17), na przykład: *Droga Mamciu!*, *Droga Siostrzyczko!*. Akty w tej formie występują głównie w wiadomościach wymienianych pomiędzy kobietami połączonymi więzią rodzinną i mają na celu podkreślenie bliskich związków krwi.

Rozpatrywane teksty ujawniają również adresatywy przyjmujące postać konstrukcji atrybutywnej *Moja Droga / Moi Drodzy* (15). Jak można zauważyć, nie nazywa ona odbiorcy w sposób eksplicytny. Brak bezpośredniej nominacji może wynikać z faktu, iż forma ta jest charakterystyczna dla kontaktów rodzinnych i koleżeńskich. Zażyłe relacje sprawiają bowiem, iż uczestnicy aktu komunikacji wiedzą, do kogo kierowana jest wiadomość bez konieczności precyzyjnego nazywania odbiorcy.

Dziewięciokrotnie odnotowano zaś adresatywy przybierające formy *Droga Pani / Drogi Panie / Drodzy Państwo*. Wykazują one podobieństwo do zwrotów tworzonych według modelu *drogi* + *Pan* + imię własne, jednak ze względu na brak imienia w ich strukturze wyrażają one większy dystans między partnerami.

Natomiast pięciokrotnie zidentyfikowaliśmy zwrot *Drogi Kolego / Droga Koleżanko*. Jest on stosowany przez osoby połączone symetryczną relacją pracowniczą bądź więzami koleżeńskimi, jednak nieutrzymujące bliskich kontaktów. Może on mieć również na celu nadanie wiadomościom poważnego tonu. Z kolei czterokrotnie reprezentowane są lakoniczne formy adresatywne przyjmujące wyłącznie postać przymiotnika *drogi*, na przykład: *Drogi!*, *Drodzy!*. Jako że są one pozbawione innych określeń odbiorców, ich personalia należy odnieść do sfery presupozycji.

Spotykane są również żartobliwe zwroty utworzone według modelu *drogi* + przezwisko w formie deminutywnej, odzwierciedlające ciepłe stosunki komunikujących się osób (4), na przykład: *Droga Laleczko!*, *Droga Cyganeczko*.

Poza tym odnotowano zwroty utworzone według schematu *drogi* (+ *Pan/Pani*) + tytuł naukowy / tytuł stosowany w hierarchii kościelnej (3), na przykład: *Droga Pani Profesor!*, *Drogi Ojcie Superiorze!*, *Drogi Księżę Kanoniku!*. Użycie zaimków honoryfikatywnych oraz tytułatury znamionuje oficjalną naturę relacji o charakterze asymetrycznym, w której nadawca zajmuje niższą pozycję od odbiorcy. Formalizm komunikatu jest wszelako łagodzony za pomocą przymiotnika *drogi*, który nadaje mu bardziej swobodny ton.

Na kartkach okolicznościowych wysyłanych z okazji urodzin zaobserwować można także konwencjonalny zwrot *Drogi Solenizancie* (3). Uroczysty i niemal oficjalny, aczkolwiek koleżeński charakter mają zaś adresatywy *Drogi Przyjacielu!* i *Drodzy Przyjaciele*, które zostały skierowane do bliskich znajomych nadawców.

Pozostałe zwroty z przymiotnikiem *drogi* występują w materiale jednostkowo, na przykład: *DROGA REDAKCJO!*, *Droga, Kochana Wando!*, *Milej i Drogiej Henryczce*. Ostatnie dwie formy zostały zastosowane w wiadomościach wymienionych pomiędzy kobietami: zawarte w ich strukturze afektonimy z jednej strony świadczą o dużym stopniu

zażyłości uczestniczek aktu komunikacji, z drugiej zaś – mogą stanowić potwierdzenie tezy o charakterystycznej dla języka kobiet większej grzeczności językowej (zob. Ożóg, 1990; Mazan, 1994).

Siedmiokrotnie w funkcji adresatywu użyto natomiast afektonimu *najdroższy*, który stanowi formę „zwrócenia się [...] do osoby, którą nadawca darzy uczuciem” (Marcjanik, 2015: 152). W badanych wiadomościach spotykane są zwroty utworzone według modelu *najdroższy* + imię własne odbiorcy w formie zdrobnionej (4), na przykład: *Najdroższy Witunieczku!*, *Najdroższa Wandeczko i Tereniu!*. Jednostkowo reprezentowane są zaś połączenia przymiotnika *najdroższy* z terminem pokrewieństwa (*Najdroższa Mamusiu!*), przezwiskiem (*Najdroższa Mała!*), a także substancywizowany przymiotnik *NAJDROŻSZA*.

3.1.4. Zwroty adresatywne z wyrazem *cześć*

SJP PWN definiuje wykrzyknik *cześć* jako ‘rodzaj pozdrowienia używanego w sytuacjach nieoficjalnych’. Definicja zamieszczona w WSJP głosi zaś, iż jest to ‘forma powitania lub pożegnania stosowana wobec osoby, z którą mówiący jest po imieniu’. Również M. Marcjanik wskazuje, że zwroty typu *Cześć (Ci/Wam itp.)* są formą „powitania bądź pożegnania, zakładającą relację na ty między partnerami komunikacji [...]” (Marcjanik, 2015: 47). Badaczka konstatuje, że dla polskiej etykiety językowej – oprócz sytuacji użycia wykrzyknika *cześć* przez partnerów połączonych relacją równorzędną – charakterystyczne jest stosowanie tej formy przez osobę postawioną wyżej w stosunku do osoby o niższym statusie. Nie jest jednak dopuszczalne skierowanie formy *cześć* do osoby zajmującej wyższą pozycję przez partnera o niższej randze¹³ (Marcjanik, 2015: 47).

Wyraz *cześć* odnotowano w łącznej liczbie 40 zwrotów adresatywnych. Najczęściej spotykaną formą w badanym materiale tekstowym jest *cześć* + wołacz imienia własnego (z reguły w formie deminutywnej) (18), na przykład: *Cześć Marku!!!*, *Cześć Krysienko!*, *Cześć Marycho*, *Cześć Czarus!*, *Cześć Małga!*, *Cześć Łukasz!*. Niekiedy w treści zwrotu występuje również przezwisko (8): *Cześć Słonko!*, *Cześć Stara lesero!*, *Cześć Laska!*, *Cześć Mała!*, *Cześć Mięczaku!*. Jak widać, jednostki te cechuje żartobliwość będąca pokłosiem ciepłych stosunków łączących uczestników aktu komunikacji.

Rzadziej reprezentowany jest model *cześć* + termin pokrewieństwa (5), na przykład: *Cześć mamó!*, *Cześć Babunia!*, *Cześć Baćcia!*. Ponadto materiał zawiera zwroty złożone wyłącznie z wykrzyknika *cześć* (4 – zob. *Cześć!*) oraz połączenia wyrazu *cześć* z rozbudowanym określeniem odbiorców (2 – zob. *Cześć Wam moi mili staruszkowie!*¹⁴). Następujące formy odnotowano zaś jednostkowo: *Cześć Żmijewski!*¹⁵, *Cześć Kochana!*, *Cześć Joasiu Droga!*.

3.1.5. Zwroty adresatywne z wyrazem *szanowny*

Znaczenie przymiotnika *szanowny* jest eksplikowane jako ‘godny szacunku’ (SJP PWN). Jak zauważa M. Marcjanik, wyrażenie *Szanowna Pani* to „forma zwrócenia się do od-

¹³ Szczegółowe omówienie form powitań w języku polskim zob. Marcjanik, 2000: 13–20; 2001: 272.

¹⁴ Forma *staruszkowie* jest pieszczotliwym określeniem rodziców nadawcy.

¹⁵ Zwrot ten ma humorystyczny charakter. Użycie nazwiska w funkcji adresatywu z reguły jest bowiem uznawane za niestosowne, gdyż wywołuje wrażenie lekceważenia oraz wywyższania się (zob. Rudyk, 2021: 121).

biorcy płci żeńskiej w piśmie, liście tradycyjnym lub elektronicznym; forma świadcząca o dystansie dzielącym rozmówców, szczególnie zalecana jako forma kierowana do kobiety wyższej rangi¹⁶ (Marcjanik, 2015: 159).

W materiale badawczym wyraz *szanowny* ogółem współkonstruuje 37 zwrotów. Najczęściej zaobserwować można połączenie wyrazowe *Szanowny Panie* i jego warianty (18), na przykład: *Szanowni Państwo!*, *Szanowna Pani!*, *Sz. Panie*. Rzadziej spotykamy natomiast adresatywy utworzone według modelu *Szanowny Panie* + tytuł / funkcja pełniona przez odbiorcę (5), na przykład: *Szanowny P. Docencie*, *Szanowny Panie Profesorze!*, *Szanowny Panie Kierowniku!*, *Szanowny Panie Dyrektorze*. Zwroty tego typu są używane w korespondencji osób połączonych relacją pracowniczą i z reguły adresowane są do odbiorców wyższej rangi (mężczyzn) piastujących stanowiska kierownicze.

Czasami można również dostrzec zwrot w formie *Szanowny Panie* + wołacz imienia własnego (5), na przykład: *Szanowny Panie Alfredzie!*, *Sz. Pani Mario!*, *Szanowna P. Lucyno*. Występujące w ich treści imiona odbiorców służą do zmniejszenia wrażenia dystansu kreowanego przez formę *Szanowny Panie* w komunikatach stosowanych w relacjach asymetrycznych.

Przymiotnik *szanowny* bywa także łączony z terminem pokrewieństwa w formie wołacza (3), na przykład: *Szanownej Babci*, *Szanowny Kuzynie*. Zastosowanie przymiotnika *szanowny* w połączeniu z terminem pokrewieństwa także niweluje dystans typowy dla zwrotu *Szanowny Panie*, lecz jednocześnie pozwala okazać szacunek starszym krewnym.

Świadectwem poważania dla partnera, z którym nadawcę łączy tak symetryczna, jak i asymetryczna relacja pracownicza, jest zaś użycie połączenia wyrazowego *Szanowny Kolego* (2). W jednej wiadomości przesłanej przez pracownika do zwierzchnika odnotowano zaś zwrot *Szanownemu i kochanemu Panu Kierownikowi*, który – ze względu na połączenie przymiotników *szanowny* i *kochany* – odzwierciedla oficjalne i asymetryczne, aczkolwiek nacechowane serdecznością stosunki między partnerami. Wydaje się, że analogiczną funkcję pełni forma *Szanowna i Droga Pani Mieczysławo!*. Czysto oficjalny ton cechuje natomiast zwrot *Szanowna Redakcjo* (2) skierowany do redakcji czasopisma.

3.1.6. Zwroty adresatywne wyrażone terminami pokrewieństwa

A. Rudyk konstatuje, że zwroty adresatywne wyrażone terminami pokrewieństwa są typowe dla języka potocznego. Leksemy nazywające członków rodziny z reguły używane są w funkcji adresatywów przez przedstawicieli młodszego pokolenia w komunikatach kierowanych do starszych krewnych. Z kolei przedstawiciele starszego pokolenia najczęściej zwracają się do młodszych osób za pomocą imion bądź ich derywatów słowotwórczych (Rudyk, 2021: 40, 74).

Łącznie w materiale zaobserwowano 36 adresatywów wyrażonych terminami pokrewieństwa w formie wołacza, na przykład: *Tatusiu*, *Ciociu!*, *SYNECZKU*, *Babciu*, *Tatku!*. Są one stosowane głównie przez kobiety bądź grupy mieszane i ukazują zażyłość relacji

¹⁶ Z kolei zwrot *Szanowny Panie* określany jest jako „forma zwrotu do adresata, stosowana wyłącznie w kontakcie pośrednim pisemnym (list, pismo, e-mail)” (Marcjanik, 2015: 160).

między partnerami. Efekt ten jest uzyskiwany poprzez użycie ekspresywnych, pozytywnie nacechowanych deminutywów i hipokorystyków (por. *mamusiu, tatusiu*)¹⁷.

3.1.7. Zwroty adresatywne z wyrazem *miły*

Znaczenie afektonimu *miły* jest eksplikowane jako ‘bliski uczuciowo’ (SJP PWN; WSJP). M. Marcjanik uznaje konstrukcję *Mili moi* za „zwrot o charakterze familiarnym, kierowany do zgromadzonych członków rodziny lub osób, wobec których mówiący wyraża ciepłe uczucia”, zauważając przy tym, że „Użycie tego zwrotu możliwe jest tylko w takich sytuacjach, kiedy relacje między mówiącym a odbiorcami są rzeczywiście emocjonalnie bliskie. W innych sytuacjach [...] zwrot ten może być odebrany jako protekcyjalny” (Marcjanik, 2015: 151).

Przymiotnik *miły* jest stosowany w funkcji adresatywu głównie przez kobiety (łącznie 11 wystąpień). W badanych tekstach zaobserwowano cztery połączenia zaimka dzierżawczego *moi* z przymiotnikiem *mili* bądź jego hipokorystycznymi derywatami, na przykład: *Moi Milusińscy!*, *Moja najmilejsza Stasiu!*, *Mój miły*, *Miła moja Anuś!*. Często spotykane są jednak zwroty utworzone według schematu *miły* + określenie odbiorcy (między innymi imię własne bądź formy *Państwo*, *Sąsiedzie*, *Koleżanko*), na przykład: *Miły Januszu!*, *Miła Pani Jadziu!*, *Miła Koleżanko!*, *Mili Państwo*, *Miły Sąsiedzie!*, *Miła Moja!*, *Najmilsza Basiu!*.

3.1.8. Zwroty adresatywne z wyrazem *hej*

Wykrzyknik *hej* jest definiowany jako ‘rodzaj pozdrowienia używanego przez młodych ludzi wtedy, gdy się witają lub żegnają’ (SJP PWN; zob. też WSJP). Użycie tego zwrotu świadczy o koleżeńskich relacjach komunikantów.

Wyraz *hej* został zastosowany w funkcji adresatywnej łącznie w dziewięciu wiadomościach. W dwóch wypadkach występuje on autonomicznie (*Hej!*). Również dwukrotnie zaobserwowano go w połączeniu z imionami własnymi odbiorców, na przykład: *HEJ AGATKO!*, *Hej Maciej!*. W innych dwóch wiadomościach łączy się on zaś z terminami pokrewieństwa: *Hej Babciu!*, *Hey tata!*. W pisowni ostatniego z przywołanych zwrotów uwidacznia się dążenie do odwzorowania zapisu jego anglojęzycznego odpowiednika.

Spotykane są także połączenia wykrzyknika *hej* z przezwiskiem odbiorcy¹⁸ (2), na przykład: *Hej Adapter!*, *Hej Iko!*. W innym wypadku wykrzyknik *hej* staje się elementem rozbudowanej konstrukcji *Hej Proszę Daszki*, użytej w wiadomości przesłanej przez kobietę bliskiej koleżance.

3.1.9. Pozostałe adresatywy

Pozostałe adresatywy mają charakter okazjonalny bądź jednostkowy (razem 17 poświadczeń). Ujawnia się w nich między innymi wpływ angielszczyzny, na przykład

¹⁷ O produktywności zdrobnionych i spieszczonych form wokatywnych terminów pokrewieństwa i zasadach ich tworzenia zob. Rudyk, 2021: 41–42; Бурац, Кронгауз/Бурас, Кронгауз, 2013: 123; Вежбицкая/Vezhbitskaya, 1996: 106.

¹⁸ W przeciwieństwie do imion i nazwisk przezwiska – oprócz pełnienia funkcji nominacyjnej – mogą wyrażać wartościowanie i charakteryzować odbiorcę. Często źródłem przezwisk jest słownictwo konkretne i odnoszą się one do wyróżniających człowieka cech fizycznych lub psychicznych (zob. Rudyk, 2021: 126–127).

w zwrotach *Hello Robaczki!* czy *Hi Alice!* (oba kierowane są przez kobiety do innych kobiet)¹⁹. Również dwukrotnie odnotowano obecność formy *towarzyszu*, na przykład: *Towarzyszu, Towarzyszom walczącym o szczyble naukowe – Cześć!*. Ten żartobliwy zwrot, którego geneza sięga okresu PRL, występuje w wiadomościach przesyłanych w gronie mężczyzn połączonych symetryczną relacją pracowniczą. O przyjacielskich stosunkach komunikantów świadczy także zastosowanie wyrazu *czołem* w prepozycji do określenia odbiorcy, na przykład: *Czołem Mordko!*, *Czołem kochani!*²⁰. W dwóch wiadomościach wystąpiły zaś oficjalne zwroty kierowane przez księży do wyższych rangą duchownych: *Czcigodny Księżu Kanoniku!*²¹.

W jednym wypadku zaobserwowano natomiast formę *Dobry wieczór*, której użycie należy uznać za niefortunne: prawdopodobnie odpowiada ona bowiem porze dnia, w której powstała wiadomość (wieczór), jednakże w kontekście korespondencji nie jest jasne, o jakiej porze wiadomość została odczytana przez adresata²². Również jednokrotnie zastosowano żartobliwy zwrot *Dzieńdobrywieczór studentowi SAM-u*, świadczący o ciepłej relacji partnerów²³. Jednostkowo w materiale wystąpiła także forma *Witam!*²⁴ oraz humorystyczne powitanie złożone z przejętego z języka francuskiego wykrzyknika *salut* i przezwiska odbiorców: *Salu pincety!*. W innej wiadomości nadawca zwraca się zaś do adresata za pomocą żartobliwego zwrotu *Ahoj!*. Komiczny charakter cechuje także zwrot *Dzielny Biały Rycerzu!*. Zastosowanie wymienionych form dowodzi bliskości relacji uczestników interakcji. Jednokrotnie odnotowano też przezwisko *Staruszko!*, które zostało użyte w korespondencji dwóch koleżanek. Koleżeński, aczkolwiek elegancki i uprzejmy charakter ma również zwrot *Uroczym Paniom*, skierowany do kilku starszych kobiet.

3.2. Zwroty adresatywne w rosyjskojęzycznych tekstach

3.2.1. Zwroty adresatywne z wyrazem *дopoзoў*

Najliczniej spotykaną formą adresatywną w rosyjskojęzycznych wiadomościach są zwroty zawierające w swojej strukturze leksykalnej przymiotnik *дopoзoў* (łącznie 465 wystąpień). Ten grzecznościowy epitet stanowi składnik życziwych, przyjacielskich zwrotów adresatywnych kierowanych do bliskich znajomych i krewnych. W czasach radzieckich zaczęto używać go zarówno w stosunku do osób znanych nadawcom, jak i do mało znanych rozmówców w sytuacjach oficjalnych i półoficjalnych (Бакалай/Бакалай, 2001: 148).

¹⁹ Wyraz *hello* określany jest jako „forma powitania stosowana najczęściej w grach internetowych, ale i w kontaktach twarzą w twarz [...]” (Marcjanik, 2015: 38). Forma i funkcje tego wyrazu zostały przetransponowane do polszczyzny bezpośrednio z języka angielskiego.

²⁰ Zwrot *czołem!* to „forma powitania i pożegnania używana szczególnie przez mężczyzn (w różnym wieku); stosowana już przed wojną” (Marcjanik, 2015: 48).

²¹ Przymiotnik *czcigodny* jest uroczystą formą stosowaną w komunikatach adresowanych do zasłużonych osób.

²² M. Marcjanik następująco definiuje wyrażenie *dobry wieczór*: „forma powitania, używana wieczorem, możliwa do zastosowania we wszystkich rodzajach kontaktu” (Marcjanik, 2015: 27).

²³ Adresatyw *dzieńdobrywieczór* to: „żartobliwa forma powitania będąca skrzyżowaniem formy dzień dobry i dobry wieczór; jej geneza wiąże się prawdopodobnie z tym, że polski *savoir-vivre* nie określa jasno, od której godziny należy mówić *dzień dobry*, a od której *dobry wieczór*” (Marcjanik, 2015: 29).

²⁴ Forma ta jest szeroko rozpowszechniona, zwłaszcza wśród ludzi młodych, i może być używana w stosunkach równorzędnych (Marcjanik, 2015: 31–32).

Największą grupę tworzą połączenia przymiotnika *дорогой* z imieniem własnym odbiorcy (196), na przykład: *Дорогая Света!*, *Дорогая Зарочка!*, *Дорогой Михаил!*, *Дорогая Лариса!*, *Дорогие Валентина, Илюша!*, *Дорогая Лизочка!*, *Дорогие Зочка и Николай*. Jak pokazują powyższe przykłady, imiona własne używane są i w formie pełnej, i zdrobnionej bądź spieszczonej. Wyraźnie dominują jednak ekspresywne deminutywy oraz hipokorystyki, które stanowią odzwierciedlenie przyjacielskich relacji partnerów interakcji.

Z kolei w 89 przypadkach zaobserwowano połączenia przymiotnika *дорогой* z imieniem oraz patronimikiem adresata, na przykład: *Дорогая Елена Сергеевна*, *Дорогая Мария Константиновна!*, *Дорогая Аза Петровна!*, *Дорогой Николай Васильевич!*, *Дорогие Валентина Ивановна и Василий Андреевич!*. W odróżnieniu od omówionej wcześniej grupy adresatywów użycie imienia odojcowskiego sygnalizuje większy dystans między komunikantami.

Warto także wspomnieć o stosunkowo nielicznych zwrotach kierowanych do grup składających się z kilku adresatów, w których treści występują imiona w połączeniu z patronimikami oraz same imiona (23), na przykład: *Дорогая Анфиса Ивановна, Мария Ивановна, Василий Андреевич и Андрей!*, *Дорогие Клабочка, Сергей Ефимович, Леночка и Володя*, *Дорогие Тамара Петровна, Таня, Марина и Сережа!*, *Дорогие Толя, Ваня, Василий Иванович!*. Niejednorodność zastosowanych określeń można wytłumaczyć faktem, iż w rozpatrywanych tekstach imiona i imiona odojcowskie z reguły nazywają osoby dorosłe, zaś same imiona – dzieci, wobec których dorośli mogą pozwolić sobie na użycie bardziej bezpośrednich form adresatywnych.

W komunikacji prowadzonej w gronie rodzinnym, w celu precyzyjniejszej identyfikacji odbiorcy oraz podkreślenia więzów krwi łączących nadawców i adresatów, oprócz imienia stosowany bywa również termin pokrewieństwa (27), na przykład: *Дорогая тётя Леля!*, *Дорогой д. Ваня!*, *Дорогой сыночек Вася*, *Дорогие наши т. Фиса, д. Павлик*, *Дорогая доченька Роза!*, *Дорогой сынуля Юрик!*. Rzadko spotykane są natomiast połączenia imienia i patronimiku, które przypuszczalnie mają na celu nadanie wiadomości bardziej uroczystego charakteru (5), na przykład: *Дорогой братец Иван Петрович!*, *Дорогая дочка Анна Григорьевна*, *Дорогая сестричка Валентина Александровна*.

Niekiedy używane są także zwroty złożone z przymiotnika *дорогой*, zaimka *мой* lub *наш* oraz imienia własnego (24), na przykład: *Дорогая наша Верочка!*, *Дорогие мои: Лариса, Аленка и Илюша*, *Дорогие наши Валя и Миша!*, *Дорогой наш Коля!*. Za pomocą zaimka uwydatniana jest – niejako na zasadzie opozycji *swój–obcy*²⁵ – zażyłość relacji partnerów, z reguły połączonych więzami rodzinnymi.

O stosunkach rodzinnych informują także adresatywy o strukturze: *дорогой* + termin pokrewieństwa / wyrazy *родные* i *сродники* (20), na przykład: *Дорогая мамочка!*, *Дорогая мама, бабушка!*, *Дорогие Родные!!!*, *Дорогие сродники!*, *Дорогая сестрёнка!*. Jak można zaobserwować, często stosowanym środkiem wyrażającym zażyłość i serdeczny stosunek do odbiorców są formy deminutywne i hipokorystyczne terminów

²⁵ Por. jedno ze znaczeń wyrazu *мой* zarejestrowanych w БТС/ВТС – ‘связанный со мной отношениями родства, дружбы’.

pokrewieństwa. Podobnie jak ma to miejsce w zwrotach zawierających w swojej treści imiona własne odbiorców, w celu uwydatnienia związków krwi niekiedy stosowane są zaimki *мой* i *наш* (7), na przykład: *Дорогая наша Бабушка!*, *Дорогие наши бабушка и дедушка!*, *Дорогие мои бабуля, тетя Тома и Оленька!*.

Trzykrotnie odnotowano zaś adresatywy przybierające formę połączenia *Дорогие мои!*, pozbawione wskazania na imiona odbiorców bądź na stosunki pokrewieństwa łączące ich z nadawcami. Brak nominacji wyrażonej wprost prawdopodobnie wynika z założenia, iż osoby, do których kierowana jest wiadomość, zdają sobie sprawę z faktu, iż to one są jej adresatami.

Relację koleżeńską cechuje z kolei łączenie wyrazu *дорогой* z określeniami stopnia znajomości partnerów, takimi jak *друг*, *товарищ*, *знакомый* (8), na przykład: *Дорогие друзья!*, *Дорогие товарищи!*, *Дорогие знакомые!*, *Дорогой друг!*. Okazjonalnie rzeczownikom tym towarzyszą imiona (i patronimiki) odbiorców (2): *Дорогой друг Олег Андреевич!*, *Дорогой друг, Алексей!*.

W treści adresatywów zawierających w swojej strukturze przymiotnik *дорогой* czasem spotykane są także nazwy mieszkańców miast (2), na przykład: *Дорогие ленинградцы*, *Дорогие казанцы*. Zwroty tego typu kierowane są do krewnych zamieszkujących inne miasta niż nadawcy.

Pozostałe 59 adresatywów występuje w materiale sporadycznie bądź jednostkowo. Warto zauważyć, iż niekiedy w ich treści kumulują się omówione powyżej środki językowe, jak zaimek *мой*, termin pokrewieństwa i imię własne odbiorcy, na przykład *Дорогие мои дядя Серёжа, тётя Лена, Таня и Серёжа!*. Jednokrotnie dostrzeżono także określenie płci odbiorców: *Дорогие дамы!*. Można również spotkać połączenia przymiotnika *дорогой* z innymi przydawkami, mającymi na celu wzmocnienie siły illokucyjnej aktu oraz nadanie wypowiedzi ciepłego tonu, na przykład: *Дорогая милая Елизавета Сергеевна*, *Дорогая и многоуважаемая Ольга Сергеевна и Валентин*.

3.2.2. Zwroty adresatywne wyrażone imieniem własnym odbiorcy

Tego rodzaju zwroty łącznie zaobserwowano w 208 wiadomościach. Adresatywy wyrażone wyłącznie imieniem własnym odbiorcy, z reguły w formie deminutywnej lub hipokorystycznej, są stosunkowo licznie reprezentowane (141 poświadczeń). Ta forma zwrotów jest używana przez partnerów będących ze sobą na ty²⁶, na przykład: *Надечка!*, *Галинка!*, *Катюша!*, *Светлана!*, *Федя*, *Марина!*, *Вера!*, *Таня и Володя!*.

W niektórych wypadkach imionom towarzyszą patronimiki (61). Jak wspomniano wcześniej, użycie imienia oraz imienia ojcowskiego sygnalizuje większy dystans konwersacyjny, na przykład: *Екатерина Петровна!*, *Мария Яковлевна!*, *Вера Ивановна!*, *Валентина Ивановна*, *Василий Андреевич!*, *Тамара Степановна!*, *Василий А.*

²⁶ N.I. Formanowska twierdzi, że skrócona forma imienia (na przykład *Коля*) jest neutralną formą zwrócenia się do bliskiego znajomego, który jest równieśnikiem nadawcy bądź jest od niego młodszy, i jest stosowana w sytuacjach nieoficjalnych. Pełna forma imienia (na przykład *Николай*) jest używana rzadziej, głównie w celu nadania wypowiedzi tonu niezadowolenia lub powagi. Z kolei formy sufiksalne typu *Колька* są typowymi regulatywami z melioratywnym odcieniem emocjonalnym (Формановская/Formanovskaya, 2002: 92–93).

и *Валентина И.*²⁷. Należy ponownie odnotować, że model imię + imię odojcowskie oraz samo imię często występuje w sytuacji, gdy nadawcy zwracają się do dorosłych (za pomocą imienia i patronimiku) oraz ich dzieci (wyłącznie za pomocą imienia), na przykład: *Анфиса Ивановна, Павел Викторович, Глафира Ивановна, Мария Ивановна, Василий Андреевич и Андрей!*, *Нина Александровна и Наташа!*, *Виктор Вас.*, *Ангелина Андр.*, *Ира!*. Zaobserwowano również wiadomość, której autorka zwraca się do bliskiej znajomej za pomocą imienia, a do jej męża – z którym łączy ją mniej zażyłe stosunki – za pomocą imienia i patronimiku: *Фиса и Павел Васильевич!*

Niekiedy spotkać można także imiona własne w połączeniu z innymi określeniami, które nazywają członków rodziny odbiorców (6), na przykład: *Светлана, Алексей и маленький Алёшенька!*, *Три поколения семейства Тимофеевых от мала до велика*, *Галина и вся твоя семья*. Jak widać, tworzą one bardziej rozbudowane formuły w porównaniu z omówionymi wcześniej konstrukcjami.

3.2.3. Zwroty adresatywne z wyrazem *уважаемый*

Stosunkowo dużą grupę konstytuują zwroty zawierające w swoim składzie leksykalnym przymiotnik *уважаемый* (154 poświadczeń). Ten grzecznościowy epitet wyraża średni stopień uprzejmości i może łączyć się z imieniem i imieniem odojcowskim adresata, nazwami stanowisk oraz różnymi tytułami (Бакалай/Бакалай, 2001: 531–532).

W materiale badawczym najliczniej spotykane są zwroty, w których przymiotnik *уважаемый* pełni funkcję przydawki wobec imienia i patronimiku odbiorcy (109), na przykład: *Уважаемая Анфиса Ивановна!*, *Уважаемая Лариса Григорьевна!*, *Уважаемая Кира Александровна!*, *Уважаемый Семен Иосифович!*. Charakterystyczny dla tej formy dystans ulega znacznej redukcji w przypadku łączenia przymiotnika *уважаемый* jedynie z imieniem własnym adresata (13): *Уважаемая Катя!*, *Уважаемые Вася, Валя, Уважаемые Саша, Тоня и Люба*.

Czasem zaś w wiadomościach kierowanych do kilku adresatów w ramach jednego zwrotu występują zarówno formy imion, jak i imion i patronimików (15), na przykład: *Уважаемые Ольга Никитична, Эрик, Зина, Андрюшка; Уважаемые Сергей Ефимович, Клавдия Ивановна и Леночка!*, *Уважаемые Клавдия Ивановна, Лена!*. Podobnie jak ma to miejsce w omówionych wcześniej adresatywach, zjawisko to jest typowe dla form nazywających osoby dorosłe i ich dzieci.

Rzadziej spotykane są połączenia rozpatrywanego przymiotnika z wyrazem *товарищ* (2 – wyłącznie w ramach relacji pracowniczej), z samym nazwiskiem (1 – prawdopodobnie imię zostało pominięte w wyniku nieuwagi) bądź z terminem pokrewieństwa i imieniem adresata (1), na przykład: *Уважаемый товарищ!*, *Уважаемая Петрова!*, *Уважаемая тетя Оля!*

W pozostałych wypadkach oprócz imion i patronimików odbiorców w treści adresatywów umieszczane są określenia członków ich rodzin, również będących adresatami wiadomości (6), na przykład: *Уважаемые Нина, Алексей и детки ваши!!!*, *Уважаемая*

²⁷ Zwroty będące połączeniem imienia i patronimiku są kierowane do osób znanych nadawcy, którym ten chce okazać szacunek, bądź do osób starszych. Są one głównie stosowane w sytuacjach oficjalnych i z reguły łączą się z zaimekiem *Вы* (Формановская/Formanovskaya, 2002: 92, 94).

Роза Викторовна и вся твоя семья!!!. Z kolei jednokrotnie w stosunku do odbiorców, z którymi nadawca dawno nie utrzymywał kontaktu, zastosowane zostało określenie *старые знакомые: Уважаемые старые знакомые*.

W większym stopniu oficjalny i uroczysty ton²⁸ cechuje natomiast zwroty utworzone według schematu *многоуважаемый* + imię + patronimik (6), na przykład: *Многоуважаемая Екатерина Яковлевна!, Многоуважаемый Михаил Михайлович!, Многоуважаемые Федор Тимофеевич, и Ольга Сергеевна!*

3.2.4. Zwroty adresatywne z wyrazami *здравствуйте, добрый день, привет*

Wyrazy i wyrażenie wymienione w tytule niniejszej sekcji stanowią formy powitań. Zauważmy, iż powitania z reguły nie są włączane w skład adresatywów, jednak w wiadomościach pocztówkowych stosunkowo często występują w połączeniu z inicjalnymi formami salutacyjnymi, *de facto* stając się ich integralnym komponentem (ogółem 84 wystąpienia). Prace poświęcone rosyjskiej etykiecie językowej informują, że najczęściej spotykaną formą przywitania w języku rosyjskim jest zwrot *Здравствуй/-те!*, który stosuje się o różnych porach podczas zawierania znajomości, na początku spotkań, rozmów telefonicznych oraz w listach (Бакалай/Бакалау, 2001: 190). Z kolei powitanie *Добрый день* jest wypowiedziane wyłącznie podczas spotkań, które mają miejsce w ciągu dnia (Бакалай/Бакалау, 2001: 143). Forma *Привет!* ma zaś charakter potoczny i jest stosowana na początku spotkań z bliskimi znajomymi, krewnymi, rówieśnikami, młodszymi osobami, a także z partnerami o niższej randze (Бакалай/Бакалау, 2001: 403).

Formułą powitalną najczęściej stosowaną w funkcji adresatywu w badanym materiale jest czasownik *здравствуй(-те)* (81). Z reguły łączy się on z imieniem własnym odbiorcy (30), na przykład: *Здравствуйте Вася и Валя!, Здравствуй Лида, Здравствуйте, Анфиса!, Лена! Здравствуй!*. O większym dystansie dzielącym partnerów informuje użycie czasownika *здравствуйте* w połączeniu z imieniem oraz imieniem odojcowskim (10), na przykład: *Здравствуйте Мария Ф. и Танюша, Здравствуйте, Лариса Григорьевна!*. Równie często (10) czasownikowi *здравствуй(-те)* towarzyszy przymiotnik *дорогой* oraz imię własne odbiorcy, na przykład: *Здравствуй, дорогой Володя!, Галя Здравствуй, Дорогая!, Здравствуйте дорогие Сережа, Лена и дети!* – zastosowanie przymiotnika *дорогой* ma na celu zwiększenie ekspresywności adresatywu. Ponadto jednostkowo zidentyfikowano połączenie czasownika *здравствуйте* z przymiotnikiem *дорогой* oraz imieniem i patronimikiem (*Здравствуйте, дорогая Лариса Григорьевна!*), jak również z przymiotnikiem *дорогой*, terminem pokrewieństwa i imieniem (*Здравствуйте дорогие тётя Леля и дядя Саиша!*). Poza tym omawiany czasownik poprzedza niekiedy termin pokrewieństwa oraz imię odbiorcy (3), na przykład: *Здравствуйте тётя Мария и Галинка!, Здравствуй б Ляля!, Здравствуйте дядя Коля тётя Маиша*. Spotykane są także połączenia czasownika *здравствуйте* z przymiotnikiem *уважаемый* oraz imieniem i patronimikiem (4), na przykład: *Здравствуйте уважаемая Нина Павловна, Здравствуйте уважаемые Августа Ден.!, Здравствуйте уважаемые Инна Яковлевна и Алеша!*

²⁸ Zob. znaczenie wyrazu *многоуважаемый* rejestrowane przez БТС/ВТС: 'достойный большого уважения'.

Pozostałe 23 zwroty zostały użyte jednostkowo. Najczęściej przyjmują one postać rozbudowanych połączeń wyrazowych o emocjonalnym zabarwieniu, na przykład: *Здравствуйте мои хорошие, мои милые Татьяна, Роберт, Саша и Алечка!*, *Здравствуйте наши дорогие родные Леонид Нина и ваши детки*, *Здравствуйте дорогие родные Галя и Сереженька*, *Здравствуйте дорогие однополчане*, *Здравствуйте все мои дети, внуки Тоня, Федя*. Powyższe adresatywy zawierają przykłady środków językowych charakterystycznych dla komunikacji prowadzonej w ramach relacji rodzinnej, takich jak zaimki przymiotne (*мои, наши*) oraz rzeczowniki oznaczające pokrewieństwo (*родные*). Warto zauważyć, iż zaimki *все* oraz *наши*, odpowiednio wyrażające całościowość oraz przynależność, mogą ukazywać typowe dla stosunków pokrewieństwa postrzeganie rodziny w kategoriach kolektywu, który przeciwstawiany jest innym osobom, niespokrewnionym z członkami grupy.

W odróżnieniu od omówionych powyżej zwrotów wyrażenie *Добрый день* występuje w materiale badawczym wyłącznie jednokrotnie w połączeniu z imionami odbiorców powiązanych z nadawcami relacją koleżeńską: *Добрый день Юра, Нина, Алеша!*. Natomiast wyraz *Привет!* pojawia się w dwóch wiadomościach autorstwa mężczyzn kierowanych do znajomych kobiet.

3.2.5. Zwroty adresatywne z wyrazem *милый*

Przymiotnik *милый* jest definiowany w БТС/BTS jako: ‘располагающий к себе; славный, хороший (о человеке)’ oraz ‘родной, дорогой, горячо любимый (о человеке)’. Jego użycie w funkcji adresatywnej odsyła do ostatniego z przywołanych znaczeń.

W zgromadzonych tekstach wyraz *милый* występuje w 44 zwrotach. Najczęściej spotkać można adresatywy utworzone według schematu *милый* + imię własne odbiorcy (21), na przykład: *Милые Кирюша и Наташа!*, *Милая Алёнка!*, *Милая Верочка!*, *Людок!!! Милый!!!*. Zwroty w tej formie zaobserwowano wyłącznie w wiadomościach wymieniających między kobietami, które łączy przyjacielska więź. Imiona własne przyjmują głównie postać deminutywów i hipokorystyków, jednak okazjonalnie występują również w pełnej formie, na przykład: *Милая Тамара*, *Милая Светлана!*.

Sześciokrotnie odnotowano natomiast połączenia afektonimu *милый* z imieniem i patronimikiem, stanowiące wyraz większego dystansu między komunikantami, na przykład: *Милая Нина Григорьевна!*, *Милая Людмила Ивановна!*, *Милая Инна Яковлевна!*. Model ten również realizowany jest jedynie w wiadomościach autorstwa kobiet.

Tak jak ma to miejsce w przypadku omówionych wcześniej adresatywów z wyrazami *дорогой* i *уважаемый*, w sytuacji, gdy nadawca zwraca się do osób dorosłych i ich dzieci, w treści zwrotu mogą występować imiona i patronimiki oraz imiona pozbawione patronimików (1), na przykład: *Милые Ольга Сергеевна и Валик!*. Zdarza się także, iż kobiety zwracają się do swoich koleżanek za pomocą imienia, zaś do ich mężów, z którymi nie pozostają w stosunkach koleżeńskich – za pomocą imienia i patronimiku (3), na przykład: *Милая Клавушка и Владимир Васильевич!* (2), *Милые Люда и Анатолий Тимофеевич*.

Stosunkowo nielicznie reprezentowane są adresatywy składające się z przymiotnika *милый* oraz terminu pokrewieństwa (4), na przykład: *Милая мамочка!*, *Милая Мамочка!*, *Милая мама!!!*, *Милые бабушка и дедушка!*. Akty w tej formie również w większości

przypadków są pisane przez kobiety, wyłącznie adresatyw *Милая мама!!!* rozpoczyna wiadomość autorstwa mężczyzny.

Dwukrotnie zaobserwowano zaś połączenia przymiotnika *милый* z zaimkiem *мой* oraz deminutywem imienia własnego odbiorcy: *Милая моя Кокочка!*, *Милая моя Галочка!!!*. Oba zwroty wystąpiły w wiadomościach wymienionych między kobietami.

Pozostałe adresatywy (7) odznaczają się większym zróżnicowaniem formalnym i mniejszą regularnością wystąpień. Niekiedy przymiotnik *милый* łączony jest z innymi przymiotnikami, takimi jak *добрый*, *хороший*, *любимый* czy *нежный*, na przykład: *Милая, любимая моя Алёночка!*, *Милая, любимая, забываемая, добрая, нежная Оксаночка Сергеевна!*, *Милая наша хорошая сестричка!*.

3.2.6. Zwroty adresatywne wyrażone terminami pokrewieństwa

Terminy pokrewieństwa występujące w charakterze dominanty adresatywu są spotykane nielicznie (w sumie 27 wystąpień). Zwroty adresatywne wyrażone wyłącznie przy pomocy terminów pokrewieństwa dostrzeżono piętnastokrotnie i z reguły przybierają one formę deminutywną (na przykład *Мама!*, *Пана!*), okazjonalnie zaś hipokorystyczną (na przykład *Мамуля*, *Бабуля*). Rzadziej realizowany jest model: termin pokrewieństwa + imię własne (12), na przykład: *Тетя Галя!*, *т. Шура!*, *Тётя Фиса и дядя Павлик!*. W przypadku tego rodzaju połączeń wyrazowych również z reguły stosowane są zdrobnienia i spieszczenia, które wskazują na zażyłość i ciepłe stosunki partnerów²⁹.

3.2.7. Pozostałe adresatywy

Zwroty adresatywne niewpisujące się w powyższe kategorie wystąpiły w materiale badawczym pięciokrotnie. W jednym wypadku zaobserwowano ekspresywny akt mowy, dodatkowo wartościujący adresatkę za pomocą przymiotnika *неповторимая*: *Неповторимая Ольга Михайловна!*. Również jednokrotnie odnotowany został adresatyw *Родная*, skierowany do kobiety pozostającej z nadawcą w relacji pokrewieństwa. W jednej wiadomości przesłanej w gronie współpracowników zaobserwowano zaś oficjalny zwrot złożony z nazwy funkcji pełnionej przez adresata, charakterystycznego dla radzieckiej etykiety językowej wyrazu *товарищ*³⁰ oraz nazwiska: *Предс. КВП. Тов. Александрову*. Ponadto w dwóch aktach dostrzeżono połączenia terminów pokrewieństwa z typowym dla formuł życzeniowych czasownikiem *поздравлять*, na przykład: *Поздравляю тебя, мамочка, Поздравляем Дорогую БАБУШКУ*³¹.

²⁹ N.I. Formanowska zauważa, że adresatywy utworzone według modelu *дядя/тётя* + imię są stosowane przez dzieci i mogą być kierowane zarówno do rzeczywistych krewnych, jak i dorosłych, którzy nie są spokrewnieni z nadawcami (por. odpowiednie znaczenia wyrazów *дядя* i *тётя* rejestrowane przez БТС/BTS: ‘знакомый мужчина старший по возрасту’, ‘знакомая женщина старшая по возрасту’). Formy te mogą łączyć się z zaimkiem *ты* oraz *Вы* (Формановская/Formanovskaya, 2002: 93–94).

³⁰ Konstrukcja *товарищ* + nazwisko jest niekiedy używana w sytuacjach oficjalnych w stosunku do osób, które nie są dobrze znane nadawcy. Stanowi ona oficjalny zwrot w służbach policyjnych i w środowisku prawniczym (Формановская/Formanovskaya, 2002: 92). Wyraz *товарищ* jest stosowany w gronie męskim wobec osób o tej samej randze, które wykonują tę samą pracę, co nadawca, bądź są z nim połączone wspólnymi celami, interesami lub ideami (Бакалай/Bakalay, 2001: 522).

³¹ W przywołanych kontekstach inicjalna część życzeń (tzw. *поздравление*) *de facto* stanowi element zwrotów adresatywnych oraz przejmuje ich funkcje pragmatyczne.

4. Dyskusja i wnioski

Powyżej scharakteryzowaliśmy formę oraz własności pragmalingwistyczne polsko- i rosyjskojęzycznych adresatywów oraz dokonaliśmy ich ramowej klasyfikacji. Należy zauważyć, że przedstawiona systematyzacja zwrotów adresatywnych różni się w pewnych punktach od dotychczasowych podziałów, na przykład klasyfikacji autorstwa A. Rudyk, która na użytek swych badań wyodrębniła cztery duże klasy obejmujące zwroty adresatywne wyrażone terminami pokrewieństwa, antroponimy w funkcji zwrotów adresatywnych, inne nazwy osób w funkcji adresatywnej oraz ekspresywne zwroty adresatywne (Rudyk, 2021). Na potrzeby niniejszej analizy zdecydowaliśmy się jednak na przyjęcie takiego podziału, który pomógłby lepiej ukazać naturę zwrotów stosowanych w krótkich formach epistolarnych. Wydaje się bowiem, że najbardziej wyrazistym elementem tego typu adresatywów (ich ośrodkiem) jest jeden z tworzących je wysoce frekwencyjnych komponentów leksykalnych, na przykład *kochany*, *szanowny*, *дорогой*, *милый*, imię własne czy termin pokrewieństwa.

Ilościowe wyniki badań zostały przedstawione w tabelach 1 i 2.

Tabela 1. Udział poszczególnych typów adresatywów w polskojęzycznych wiadomościach

Typ adresatywu	Liczba wystąpień	Udział procentowy
zwroty z wyrazem <i>kochany</i>	737	58,2
imiona własne	207	16,4
zwroty z wyrazem <i>drogi</i>	172	13,6
zwroty z wyrazem <i>cześć</i>	40	3,2
zwroty z wyrazem <i>szanowny</i>	37	2,9
terminy pokrewieństwa	36	2,8
zwroty z wyrazem <i>miły</i>	11	0,9
zwroty z wyrazem <i>hej</i>	9	0,7
pozostałe	17	1,3
Razem	1266	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Udział poszczególnych typów adresatywów w rosyjskojęzycznych wiadomościach

Typ adresatywu	Liczba wystąpień	Udział procentowy
zwroty z wyrazem <i>дорогой</i>	465	47,1
imiona własne	208	21,1
zwroty z wyrazem <i>уважаемый</i>	154	15,6
akty powitalne	84	8,5
zwroty z wyrazem <i>милый</i>	44	4,5
terminy pokrewieństwa	27	2,7
pozostałe	5	0,5
Razem	987	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione dane dowodzą licznych podobieństw między językiem polskim i rosyjskim. W obu językach najliczniej reprezentowane są zwroty fundowane przez ekspresywne przymiotniki (*kochany, дорогой*) oraz imiona własne. Wraz z innymi środkami językowymi (między innymi szeroko stosowanymi deminutywami i hipokorystykami czy znakami wykrzyknienia, upodabniającymi tekst pocztówkowy do rozmowy potocznej) stanowią one świadectwo prymarnie prywatnego i wysoce emocjonalnego charakteru analizowanej korespondencji, w której stosunkowo rzadko zaobserwować można znamiona oficjalności. Warto ponadto zwrócić uwagę na duży stopień szablonowości rozpatrywanych adresatywów, który zapewne wiąże się z ograniczoną przestrzenią na pocztówce przeznaczoną na wpisanie tekstu oraz szybkim procesem jego tworzenia. Pomimo że zwroty adresatywne przyjmują postać zróżnicowanych połączeń wyrazowych, ich jądro stanowi niewielka grupa konwencjonalnych, odtwarzanych z pamięci konstrukcji (reproduktów), których najbardziej frekwencyjne warianty należy uznać za realizacje prototypowych „pocztówkowych” form salutowanych.

Uzyskane wyniki prowokują również do refleksji nad funkcją adresatywów w korespondencji prowadzonej za pośrednictwem kart pocztowych. W tym gatunku tekstu adresatywy – oprócz funkcji delimitacyjnej (tj. sygnalizowania początku interakcji), apelatywnej (tj. zwrócenia uwagi adresata) oraz konatywnej (tj. orientacji na odbiorcę) – pełnią bowiem przede wszystkim funkcję emocjonalno-ekspresywną. Realizowana jest ona za pomocą dodatnio nacechowanych epitetów, zdrobnień, spieszceń i ekspresywnej interpunkcji, mających na celu stworzenie życzliwej i ciepłej atmosfery komunikacji oraz zademonstrowanie pozytywnych uczuć żywionych wobec bliskich nadawcom osób. Częstokroć funkcji emocjonalno-ekspresywnej towarzyszy funkcja oceniająca, która jest wyrażana za pomocą melioratywnych nominacji (na przykład *kochany, miły, милый*). Rzadziej do głosu dochodzi funkcja estetyczna, gdyż (jak wspomniano wyżej) w wielu wypadkach adresatywy przybierają nieoryginalną, szablonową formę, wymuszaną przez niewielki rozmiar pocztówek, który negatywnie wpływa na językową kreatywność piszących. W przypadku części zwrotów, między innymi opartych na takich komponentach leksykalnych, jak *уважаемый, многоуважаемый, шановny* oraz zawierających zaimki

honoryfikatywne, imiona własne, patronimiki czy szeroko rozumianą tytulaturę, realizowana jest zaś funkcja regulacyjna, która informuje o randze partnerów komunikacji.

Bibliografia

- Bralczyk J., Markowski A., Miodek J., Sosnowski J. (2014), *Wszystko zależy od przyimka*, Warszawa.
- Charciarek A. (2009), *Перевод экспрессивных наименований в функции обращения (на материале польского, русского и чешского языков)*, [w:] T. Milliaressi (red.), *La traduction: philosophie, linguistique et didactique*, Lille.
- Czapiga Z. (2015), *O ekspresywności wypowiedzi emotywnych (na materiale języka rosyjskiego i polskiego)*, „Folia Linguistica Rossica”, nr 11.
- Dzienisiewicz D. (2020), *Czy zdrowie, szczęście i pomyślność stanowią podstawowe składniki formuł życzeń „bez względu na okazję”?*, [w:] K. Wojan (red.), *Wokół pewnego cytatu*, Warszawa.
- Dzienisiewicz D. (2021a), *Językowy obraz wartości w polsko- i rosyjskojęzycznych aktach życzeń przesyłanych na kartach pocztowych*, niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. UAM dr. hab. Piotra Nowaka, Poznań.
- Dzienisiewicz D. (2021b), *Akty podziękowania w treści polsko- i rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych*, „Studia Rossica Gedanensia”, nr 8.
- Dzienisiewicz D., Wierzchoń P. (2017), *Z prac nad korpusem polsko- oraz rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX w. Zagadnienia transkrypcji i anotowania*, „Napis”, nr 23.
- Gaś S. (2021), *Zwroty grzecznościowe w korespondencji prywatnej na Śląsku Cieszyńskim końca XIX i pierwszej połowy XX wieku*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, nr 28(1).
- Jeziarska B. (2013), *Korespondencyjne formuły grzecznościowe w e-mailach*, „Kwartalnik Językoznawczy”, nr 2.
- Marcjanik M. (2000), *Polska grzeczność językowa*, Kielce.
- Marcjanik M. (2001), *Etykieta językowa*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin.
- Marcjanik M. (2013), *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa.
- Marcjanik M. (2015), *Słownik językowego savoir-vivre 'u*, Warszawa.
- Mariak L. (2013), *Nagłówki i formuły kończące w listach Henryka Sienkiewicza do żon (struktura, funkcja i forma gramatyczna)*, [w:] U. Sokólska (red.), *Tekst – akt mowy – gatunek wypowiedzi*, Białystok.
- Mazan D. (1994), *Nierównouprawnienie płci w etykiecie (na materiale korespondencji prywatnej)*, [w:] J. Anusiewicz, K. Handke (red.), *Język a kultura*, t. 9: *Płeć w języku i kulturze*, Wrocław.
- Ożóg K. (1990), *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa)*, Warszawa–Kraków.

- Rudyk A. (2021), *Zwroty adresatywne w języku rosyjskim i polskim*, Rzeszów.
- Sicińska K. (2016), *Miły Sowiec, szary Kocie, zielona Żabko, kochana Betsy..., czyli jak Henryk Sienkiewicz zwracał się w listach do Jadwigi Janczewskiej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica”, nr 50.
- SJP PWN, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/> [dostęp: 24.04.2022].
- Tomiczek E. (1983), *System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Socjolingwistyczne studium konfrontatywne*, Wrocław.
- Wiśniewska H. (2000), *Zachowania grzecznościowe w listach rodzinnych Ignacego Krasińskiego*, „Pamiętnik Literacki”, nr 3.
- WSJP – Żmigrodzki P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/> [dostęp: 24.04.2022].
- Бакалай А.Г. (2001), *Словарь русского речевого этикета*, Москва/Bakalay A.G. (2001), *Slovar' russkogo rechevogo etiketa*, Moskva.
- БТС – Кузнецов С.А. (ред.), *Большой толковый словарь русского языка*, Санкт-Петербург/BTS – Kuznetsov S.A. (red.), *Bol'shoj tolkovyy slovar' russkogo yazyka*, Sankt-Peterburg.
- Бурас М.М., Кронгауз М.А. (2013), *Обращения в русском семейном этикете: семантика и прагматика*, „Вопросы языкознания”, № 2/Buras M.M., Krongauz M.A. (2013), *Obra-shcheniya v russkom semeynom etikete: semantika i pragmatika*, „Voprosy yazykoznanija”, № 2.
- Вежбицкая А. (1996), *Язык. Культура. Познание*, Москва/Vezhbitskaya A. (1996), *Yazyk. Kul'tura. Poznaniye*, Moskva.
- Данченко А.А. (2021), *Модель речевого акта обращения*, „Наука и образование сегодня”, № 3(62)/Danchenko A.A. (2021), *Model' rechevogo akta obrashcheniya*, „Nauka i obrazovaniye segodnya”, №3(62).
- Кожухова Л.В. (2007), *Речевой акт обращения*, „Вестник Ставропольского государственного университета”, № 48/Kozhukhova L.V. (2007), *Rechevoy akt obrashcheniya*, „Vestnik Stavropol'skogo gosudarstvennogo universiteta”, № 48.
- Козловская Т.Н. (2004), *Обращения как актуализаторы вежливости*, „Сибирский филологический журнал”, № 2/Kozlovskaya T.N. (2004), *Obrashcheniya kak aktualizatory vzhlivosti*, „Sibirskiy filologicheskij zhurnal”, № 2.
- Полонский А.В. (1999), *Категориальная и функциональная сущность адресатности*, Москва/Polonskiy A.V. (1999), *Kategorial'naya i funktsional'naya sushchnost' adresatnosti*, Moskva.
- Формановская Н.И. (2002), *Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход*, Москва/Formanovskaya N.I. (2002), *Rechevoye obshcheniye: kommunikativno-pragmaticheskiy podkhod*, Moskva.
- Червинский П. (2012), *Формы личных имен русского речевого употребления. Обиходно-нейтральные образования и некоторые их производные*, Katowice/Chervinskiy P. (2012), *Formy lichnykh imen russkogo rechevogo upotrebleniya. Obikhodno-neytral'nyye obrazovaniya i nekotoryye ikh proizvodnyye*, Katowice.

Abstract

Forms of address in Polish and Russian postcard messages

The article presents an analysis of the forms of address retrieved from Polish and Russian messages sent on postcards in the second half of the 20th century and at the beginning of the 21st century. The aim of the analysis is to present formal and pragmatic characteristics of the speech acts in question in a comparative perspective and to describe the functions performed by them in short epistolary texts. The study reveals, among others, that in both languages forms of address frequently consist of expressive adjectives and proper names. Along with other linguistic means (including widely used diminutive forms, hypocorisms and exclamation marks), they testify to the deeply private and emotional nature of the analysed correspondence.

Keywords: address phrases, language pragmatics, Polish, Russian, postcards